

УДК 781. 1

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2026-47-6>**Надія Федорівна Міліченкова (Шакун)**

ORCID: 0009-0000-5110-5054

Заслужена артистка України,

доцент кафедри сольного співу

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

olga@noc.od.ua

ДУХОВНО-ЕТИЧНІ НАСТАНОВИ МУЗИЧНОГО ТЕАТРУ ДЖ. ВЕРДІ В РІЧИЩІ ІДЕЙ РИСОРДЖИМЕНТО

Мета роботи – виявлення духовно-етичних та релігійних настанов оперної спадщини Дж. Верді в контексті світобачення композитора та біблійної складової італійської культури доби Рисорджименто. **Методологія роботи** ґрунтується на засадах інтонаційного, жанрово-стильового, культурологічного та аналітико-музикознавчого методів дослідження. **Наукова новизна** роботи визначена її аналітичним ракурсом, що враховує не тільки жанрово-драматургічну специфіку оперної творчості Дж. Верді, але й її духовно-містеріальний контекст, скорегований з релігійними шуканнями італійської культури доби Рисорджименто. **Висновки.** Музичний театр Дж. Верді є уособленням, з одного боку, творчого генію видатного італійського митця, з іншого – був сформований на тлі соціально-історичних та релігійних ідей італійської культури доби Рисорджименто, в межах якої оперний жанр виступав як один з найпотужніших засобів єднання італійської нації. Високий духовно-етичний тонус опер композитора також несе на собі відбиток і його особистого релігійного світобачення. Оперна спадщина Дж. Верді, що характеризується образно-змістовним багатством, повною мірою увібрала в себе й духовно-релігійні шукання свого часу, відзначеного оригінальною взаємодією між містеріально-ідеалістичним початком та творчою індивідуальністю романтичного митця. Значна кількість опер Дж. Верді являє собою за зовнішніми показниками світські музично-психологічні драми реалістичного спрямування. В той же час у більшості його творів присутні образно-змістовні елементи, що зближують їх з типологічними ознаками містерії. Серед таких – протистояння добра і зла, жертвованість, мотиви спокутування, духовного катарсичного преображення позитивних героїв, наявність релігійних персонажів, «біблійний історизм» тощо. В ранній період творчості Дж. Верді звертання до такого роду тем стимулювалося також апелюванням до біблійних першоджерел. В зрілій оперній спадщині

композитора духовна спрямованість оперного оповідання доповнюється доміантною роллю теми Коханья, що в межах романтичного мистецтва набуває сакральнo-містеріального «звучання».

Ключові слова: музичний театр Дж. Верді, духовно-етичні погляди Дж. Верді, опера, жанр, стиль, Рисорджименто, італійський романтизм, «біблійний історизм».

Milichenkova (Shakun) Nadiya Fedorivna, Honored Artist of Ukraine, Associate Professor at the Department of Solo Singing of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Spiritual and ethical guidelines of the musical theater of G. Verdi in the river of ideas of the Risorgimento

The purpose of the work is to identify the spiritual, ethical and religious guidelines of the operatic heritage of G. Verdi in the context of the composer's worldview and the biblical component of the Italian culture of the Risorgimento era. **The methodology of the work** is based on the principles of intonation, genre-stylistic, cultural and analytical-musicological research methods. **The scientific novelty** of the work is determined by its analytical perspective, which takes into account not only the genre-drama specifics of G. Verdi's operatic work, but also its spiritual and mysterious context, adjusted to the religious searches of the Italian culture of the Risorgimento era. **Conclusions.** The musical theater of G. Verdi is the personification, on the one hand, of the creative genius of the outstanding Italian artist, on the other hand, it was formed against the background of the socio-historical and religious ideas of the Italian culture of the Risorgimento era, within which the opera genre acted as one of the most powerful means of uniting the Italian nation. The high spiritual and ethical tone of the composer's operas also bears the imprint of his personal religious worldview. The operatic heritage of G. Verdi, characterized by its figurative and meaningful richness, fully absorbed the spiritual and religious searches of his time, marked by the original interaction between the mysterious-idealistic beginning and the creative individuality of the romantic artist. A significant number of G. Verdi's operas are, in terms of external indicators, secular musical and psychological dramas of a realistic direction. At the same time, most of his works contain figurative and meaningful elements that bring them closer to the typological features of mystery. Among these are the confrontation between good and evil, sacrifice, motives of redemption, spiritual cathartic transformation of positive heroes, the presence of religious characters, "biblical historicism", etc. In the early period of G. Verdi's work, the appeal to such themes was also stimulated by an appeal to biblical primary sources. In the composer's mature operatic heritage, the spiritual orientation of the operatic narrative is complemented by the dominant role of the theme of Love, which within the framework of romantic art acquires a sacred and mysterious "sound".

Key words: musical theater of G. Verdi, spiritual and ethical views of G. Verdi, opera, genre, style, Risorgimento, Italian romanticism, "biblical historicism".

Актуальність теми. Дж. Верді є однією з найвеличніших постатей італійської музичної культури як для своїх сучасників, та і для наступних поколінь музикантів ХХ–ХХІ століть. Його твори і нині прикрашають практично всі світові оперні сцени, виступаючи нерідко об'єктом режисерсько-сценічних шукань музичного театру сьогодення. Водночас, його музично-театральна спадщина є досконалою школою для сучасного професійного оперного співака. Затребуваність опер Дж. Верді у творчо-виконавській практиці різних часів також обумовлена їх духовним підґрунтям, що, з одного боку пов'язане з містеріальною генезою оперного жанру як такого [див.: 12], з іншого – з духовно-етичними настановами італійської культури доби Рисорджименто, сформованої в тому числі й на тлі її християнських постулатів [18; 16; 14; 25]. Дослідження зазначеної духовної складової оперної спадщини Дж. Верді відкриває не тільки її нові «герменевтичні кола», але й виявляє глибинний етико-релігійний підтекст італійської культури Рисорджименто, для якої гасло «Глас народу – глас Божий» було одним з визначальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти оперної творчості Дж. Верді в українській музикологічній думці вже давно стали об'єктом дослідницького інтересу, про що свідчать окремі публікації О. Рощенко [15], Д. Маклюк [11], В. Туркевича [18], Ж. Закрасняної [8], І. Берлізової [1] та ін. Жанрово-стильові настанови музично-театральної спадщини митця всебічно висвічуються в колективній праці І. Іванової, Г. Куколь та М. Черкашиної «Історія опери: Західна Європа ХVII–ХІХ століття» [9], де вона репрезентована як вагома частина історії оперного жанру. Вокально-виконавські аспекти творчості Дж. Верді в річищі загальної еволюції оперної поетики та особливостей її репрезентації складають предмет одного з розділів монографії Б. Гнидя [5]. В річищі проблематики представленої статті інтерес викликають й розвідки, зосереджені на темі особливостей відтворення в операх композитора духовної тематики, що простежується на різних етапах його творчої діяльності, а також в його духовно-хорових композиціях [2; 7; 20; 28; 4 та ін.).

Останні десятиліття відзначені зростаючим інтересом до досліджень співвідношення ключових духовно-етичних настанов особистості Дж. Верді та його буремної доби (Рисорджименто). Цей аспект діяльності композитора представлений у розвідці Ю. Сабадаш [16], у публікаціях М. Варварцева [3], І. Цебрій [19], Ph. Gossett [25]. Інтерес викликають й матеріали колективних наукових збірок «Епоха Рисорджименто в історії та культурі Італії» [6] та «Історія культури Італії» [10], в яких приділено суттєву увагу детальному розгляду провідних духовних та суспільно-політичних настанов зазначеної доби та її репрезентантів, в тому числі й Дж. Верді.

Більш детальну інформацію щодо поетики музичного театру композитора та її «вписаності» в еволюційні шляхи розвитку італійської опери в цілому надають фундаментальні зарубіжні видання, в тому числі три томи дослідження J. Budden [21-23], а також «The Cambridge Verdi Encyclopedia» [31], в яких представлена вся оперна спадщина митця та деталізована інформація щодо його творчої біографії. Їх суттєво доповнюють матеріали монографічних досліджень D. Kimbell [26], G. Martin [27], P. Conrad [24], F. Walker [32]. Зазначений бібліографічний огляд засвідчує не тільки неослабний інтерес до творчості великого італійського композитора та його епохи, але й необхідність подальшого дослідження її духовного підґрунтя.

Мета роботи – виявлення духовно-етичних та релігійних настанов оперної спадщини Дж. Верді в контексті світобачення композитора та біблійної складової італійської культури доби Рисорджименто. **Методологія роботи** ґрунтується на засадах інтонаційного, жанрово-стильового, культурологічного та аналітико-музикознавчого методів дослідження. **Наукова новизна роботи** визначена її аналітичним ракурсом, що враховує не тільки жанрово-драматургічну специфіку оперної творчості Дж. Верді, але й її духовно-містеріальний контекст, скорегований з релігійними шуканнями італійської культури доби Рисорджименто.

Виклад основного матеріалу. Життя та творчість Дж. Верді, як констатують більшість його біографів, є яскравим виявом не тільки геніальності його особистості, але й духовних та соціопо-

літичних шукань його буремної епохи, що увійшла в історію як Рисорджименто та породила відповідний тип культури. Її часові межі зазвичай охоплюють період між 1790 та 1870 роками, що увінчався довгоочікуваним об'єднанням Італії. Рух Рисорджименто включав різні протиборчі сили, які, водночас, єднали спільні поняття, що символізували дух цього явища італійської історії: «честь, любов, чесноти, жертвність (курсив наш – Н. М.)» [16, с. 4].

Зазначені Ю. Сабадаш поняття виявляють значущість в ідеології Рисорджименто не тільки національних та суспільно-політичних складових цього руху, але й його християнської компоненти, що становила істотну якість світоглядних позицій більшості її репрезентантів. В цей період в Італії «на зміну грецькій і римській старовині прийшла національна старовина, перейнята вищим об'єднуючим духом – духом католицтва. Прокинулася уява, натхнена національною гордістю і релігійним ентузіазмом, що дійшли до містики <...> Висунуте “Молодою Італією” гасло “Dio e popolo” (“Бог і народ”) “було покликано до переконання італійців в тому, що участь в національно-визвольному русі є їх релігійним обов'язком: Бог і обов'язок – воістину це два ті священних слова, які людство твердить в кожен зі своїх важких періодів і які сьогодні вказують шлях визволення”» [цит. за: 17, с. 194, 195].

Такого роду релігійна спрямованість суспільно-політичної боротьби численних італійських таємних організацій доби Рисорджименто, сформована в річищі ідей «біблійного історизму», мала суттєвий вплив і на розвиток культури Італії ХІХ століття. В межах останньої провідні позиції належали саме музичному театру, що виступав потужним засобом духовно-мистецького єднання італійської нації. Сказане є очевидним і в опері Г. Доніцетті «Потоп», і в творах Дж. Россіні – «Кір у Вавилоні», «Мойсей у Єгипті» (1818–1819), «Мойсей і фараон, або перехід через Червоне море» (1827), поетика яких формувалася на перетині типологічних ознак духовної опери, ораторії та їх містеріальної генези. З останньою пов'язана зростаюча інтонаційно-драматургічна роль потужних хорових кульміна-

ційних сцен, співвідносних із семантикою молитви, що єднала людський та сакральний світи. Зазначимо, що ранній етап оперної творчості Дж. Верді також апелює до зазначеної традиції. В цьому плані він, на думку Е. Адету, є «найважливішим посередником між людиною та Богом, враховуючи його перші масштабні твори: “Навухоносор”, “Жанна д’Арк”, “Аттіла”, “Єрусалим”. У цей період ми спостерігаємо культурний діалог, тому потреба в науці про інтерпретацію священних текстів та пов’язаної з ними музики стає нагальною» [20, с. 10].

Такого роду жанрові метаморфози італійської опери на рівні «біблійного історизму» та аналогій між сакральним оповіданням та власною національною історією виявляють не тільки суголосність із духовними запитами доби Рисорджименто, але й з першоджерелами оперного жанру як такого, генеза якого, як вже зазначалося, сходила до містерії та літургійної драми. В той же час ці образно-сюжетні уподобання, показові для ранніх опер Дж. Верді, також несли на собі відбиток духовно-релігійних переконань їх автора.

Питання щодо специфіки християнських вірувань великого італійського композитора і нині є актуальною темою обговорення серед багатьох дослідників його творчості. Більшість з них констатує, що формування його особистості, починаючи з дитячих років, здійснювалося у патріархальному католицькому сімейному середовищі, що позначилися й на його перших музичних вподобаннях, пов’язаних саме з грою на органі у місцевій церкві. Проте подальші драматичні повороти творчої долі Дж. Верді у поєднанні з духовними протиріччями доби Рисорджименто сприяли формуванню його достатньо складної та неоднозначної позиції щодо офіційної церкви та власних вірувань, які викликали їх доволі суперечливі оцінки як у сучасників, так і у шанувальників та дослідників наступних поколінь. А. Єфіменко, аналізуючи всі складові цього питання, зазначає: «Як відомо з епістолярії композитора, сучасники характеризували Верді як людину мало віруючу або взагалі як атеїста. Особистісна замкненість Верді, а також відсутність потреби у письмових роз’ясненнях авторського задуму (на відміну від Вагнера)

були причиною суперечливих поглядів дослідників на відомий “антиклерикалізм агностика Верді”. Проте критичне відношення композитора до офіційної церкви в оперній творчості не викликає сумнівів (“Аїда”, “Сила долі”, “Жанна Д’Арк”, “Дон Карлос”). Біограф Джузеппе Верді Каміль Беллаже, посилаючись на висловлювання Арріго Бойто, називав композитора “великим християнином в ідеальному, моральному і соціальному аспекті”, але застерігав називати його католиком “в теологічному смислі слова” (курсив наш – Н. М.)» [7, с. 59].

В той же час зрілий та пізній періоди творчої діяльності Дж. Верді відзначені свідомим звертанням митця до сфери саме духовної музики «В кінці життя разом з творами *Quattro pezzi sacri*, написаними між 1889 і 1897 роками, Верді згадує початок своєї кар’єри, розпочатої дванадцятирічним хлопчиком у сільській церкві Ле Ронколе і знову пише духовну музику» [30].

В протиріччях такого роду між офіційною церквою та власними релігійними настановами очевидним є вплив не тільки особистісних вражень та спогадів композитора, але й його належність до романтичної культурно-історичної традиції, що характеризувалася особливим ставленням до християнства та його провідних постулатів. О. Муравська, аналізуючи специфіку релігійного світосприйняття зазначеної доби, акцентує увагу на наступних його показниках – «неприйнятті романтиками “формалізму” офіційної церкви у будь-якому її конфесіональному варіанті, що разом з тим не виключало пильного інтересу до християнства <...> нових уявленнях про Бога, релігійність, що протистояли позиціям церкви і породжували специфічний для романтизму феномен “релігійності поза традиціями офіційної церкви” <...> пошуках “нового християнства” як засобу духовного єднання і відновлення нації, людського співтовариства, що не виключало при цьому можливість індивідуального шляху до Бога та породжувало артистичний пошук сполучення релігійних ідей і художніх типологій» [13, с. 9].

Оперна спадщина Дж. Верді, що характеризується образно-змістовним багатством, повною мірою увібрала в себе й духовно-релігійні вподобання композитора, співвідносні й

з християнсько-етичними шуканнями свого часу, відзначеного оригінальною взаємодією між містеріально-ідеалістичним початком та творчою індивідуальністю романтичного митця. На думку Е. Adetu, «романтична епоха приносить із собою той глибокий рух, від поклоніння Богу до піднесення особистості та, так само, від страху перед Богом до страху перед людиною. Це художнє ставлення, що сходить до часів Відродження, зосереджене навколо ідеї, що “людина є мірою всіх речей”, а людські творіння є доказом краси та чистоти світу» [20, с. 7].

Зазначимо, що, з одного боку, значна кількість опер Дж. Верді являє собою за зовнішніми показниками світські музично-психологічні драми реалістичного спрямування. З іншого боку, у більшості його творів присутні образно-змістовні елементи, що зближують їх з типологічними ознаками містерії. Серед таких – боротьба добра зі злом, жертвовність, мотиви спокутування, фінального духовного катарсичного преображення позитивних героїв тощо. Як вже зазначалося, більшість опер раннього періоду творчої діяльності Дж. Верді, продовжуючи духовні шукання попередників композитора, цілком зосереджені на біблійних сюжетах або на близьких до них. Серед таких виділяємо «Набукко», «Ломбардців», «Стиффеліо», «Силу долі» та ін. У більшості з них простежуються алюзивні аналогії між подіями біблійного оповідання та драматичними історичними випробуваннями буття Італії доби Рисорджименто.

Показово також, що досвід Дж. Верді, набутий ним у ранній період його діяльності, отримав подальший розвиток і мистецьке втілення в його операх, створених в наступні десятиліття. Сказане стосується, наприклад, звертання композитора до молитовних сцен, трактованих частіше всього у якості кульмінаційних. У 13-ти з 26 опер Дж. Верді мають місце сольні чи хорові епізоди, які сам автор визначає саме як «молитви», змістовна сутність яких фактично орієнтована на єднання людського і Божественного світів. Серед сольних молитов найбільш яскравими зразками вважаємо молитву Джизельди («Ломбардці»), Лукреції («Двоє Фоскарі»), Жанни («Жанна д'Арк»), Франческо («Разбійники»), Леонори («Сила долі»), Дездемони («Отелло»)

та ін. Зразки хорової молитви і в «фоновому» варіанті (*Miserere* з «Трубадура», «Молитва» з опери «Сила долі та ін.), і в якості номеру, безпосередньо включеного в оперну дію («Набукко», «Ломбардці», «Жанна д'Арк», «Сила долі», «Отелло»), максимально зближують їх зі зразками власне духовної музики, до яких композитор також звертався протягом всього свого життя. Особистісні висловлювання композитора засвідчують той факт, що він *свідомо диференціював оперну та духовно-церковну виконавсько-співацькі манери*. Сказане стосується, наприклад, його Реквієму, відносно інтерпретації якого сам Дж. Верді вказував наступне: «Не повинно співати цю Месу так само, як співають оперу, тому фразування і динаміка, доречна в театрі, тут мене зовсім не влаштовує» [29, с. 17].

В багатьох операх Дж. Верді задіяні у якості провідних персонажів представники церкви, що відіграють вельми суттєву роль у розвитку дії та духовних метаморфозах головних героїв. Серед таких Верховний жрець Заккарія з «Набукко», протестантський пастор Стиффеліо з однойменної опери, римський єпископ Леоне з «Аттілі», падре Гвардіано з «Сили долі» та ін. Окремої уваги заслуговує узагальнений образ безжальних жерців з «Аїди» та фігура Великого інквізитора з «Дона Карлоса» та. Всі вони повною мірою виявляють зазначені вище особливості релігійного світосприйняття Дж. Верді та його критичного ставлення до офіційної церкви, точніше, до її представників.

В цьому плані вельми показовим у наведеному переліку опер є «Дон Карлос», в якому, за словами А. Єфіменко, «католицизм і його тіньова роль в державному управлінні виступили провідним конфліктним стрижнем опери. Падіння релігійного авторитету церкви показано в опері як наслідок церковного фанатизму іспанської монархії XVI століття. Для католицької Італії XIX століття критичні настрої Верді (Верді, як і Шиллер вільно обійшлися з реальними історичними фактами) відображали сучасну історичну ситуацію протистояння офіційної церкви демократичним ідеалам Рісорджименто. Верді засуджував антиліберальні впливи Папи Римського Пія IX, особливо опубліковану у 1864 році Енцикліку *Syllabus errorum*» [7, с. 59].

В той же час, багато провідних персонажів опер Дж. Верді, що не мають безпосереднього відношення до офіційної церкви або пов'язані з нею опосередковано, за своїми особистісними якостями та духовною еволюцією виявляють причетність до християнських чеснот та прагнення до внутрішнього духовного преображення. Показовим прикладом в цьому плані можна вважати образ Віолетти з «Травіати». Доля героїні-куртизанки в деяких аспектах оповідання може бути співвідносною з біблійними персонажами, зокрема, з Марією Магдаліною. Від самого початку розвитку оперної дії цей образ залишає враження дивної двоїстості, амбівалентності, про що свідчить тематичний матеріал оркестрової Прелюдії. Витончене «дематеріалізоване» *divisi* струнних у *h-moll* викликає асоціації не тільки з просвітленою смертю Віолетти, але й, наприклад, з піднесено витонченим «сяючим» тематизмом оркестрового вступу до опери Р. Вагнера «Лоенгрін», що відтворює ідеальний світ священного Грааля як місця перебування праведних душ. Такого ж роду «дематеріалізовано просвітлене» вознесіння є показовим для фінального дуету Аїди і Радамеса, що стає символом завершення їх трагічних долі і страждань.

В контексті проблематики представленої статті, зосередженої на духовних аспектах оперної творчості Дж. Верді, показовим можна вважати й образ Джильди з «Ріголетто», в якому відтворено еволюцію героїні від наївної, чистої душею дівчини до широко закоханої жінки, здатної на велику самопожертву. На думку І. Берлізової, «Джильда постає побожною християнкою: єдиний раз, коли вона наважується залишити дім батька, – це щоб відвідати церкву. *Її єдина справжня свобода – це свобода у спілкуванні з Богом* (курсив наш – Н. М.), а отже, один із небагатьох шляхів життєвого досвіду для неї проходить через віру. У дуєті вона намагається вплинути на батька власною мудрістю, однак його нездатність почути цю мудрість зумовлює ще глибше трагізм його страждання наприкінці опери. Раптове відхилення вокальної лінії Джильди від лінії Ріголетто у цьому моменті здається свідомим рішенням Дж. Верді – підкреслити перевагу її духовної мудрості над прагматичною логікою батька» [1, с. 14].

Всіх цих героїнь та подібних до них (Леонора з «Трубадура», Дездемона з «Отелло» та ін.) єднає не тільки провідне положення у сюжетному оперному оповіданні, перебування в певний момент на межі між життям і смертю, але й їх спрямованість до духовного позитивного мислення, співвідносного в тому числі й з християнськими чеснотами, та катарсичного преображення. Крім того, всіх їх поєднує здатність до глибоких почуттів, щирого Кохання та самопожертви заради нього. Зазначимо, що в європейській опері XIX століття ця тема, яскраво репрезентована в різних національних композиторських школах, набуває сакрально-містеріального «звучання». Такого роду підхід єднає традиції вердівського музичного театру й з поетикою «великої» французької опери. Духовно-дидактична та етична складова останньої засвідчує, що «шлях до гармонізації антиномій цього жанру, зосереджених перш за все на грандіозних релігійних конфліктах минулого, її автори вбачають перш за все в любові, яка долає всі національні, релігійні та конфесійні перепони і стає джерелом відкриття Істини. Тим не менше, в історико-драматичних реаліях розвитку дії “великої” опери цей шлях репрезентований як жертовно-мученицький, що виявляє значну роль в образах головних героїв саме християнських чеснот – смирення, всепрощення, жертвовності, молитовності, стійкості віри тощо» [12, с. 99]. Зазначені характеристики, на наш погляд, є цілком прийнятними і для музичного театру Дж. Верді, в якому провідні риси реалістичної лірико-психологічної драми завжди поглиблені їх глибинним духовно-містеріальним підтекстом та його етичними настановами.

Висновки. Музичний театр Дж. Верді є уособленням, з одного боку, творчого генію видатного італійського митця, з іншого – був сформований на тлі соціально-історичних та релігійних ідей італійської культури доби Рисорджименто, в межах якої оперний жанр виступав як один з найпотужніших засобів єднання італійської нації. Високий духовно-етичний тонус опер композитора також несе на собі відбиток і його особистого релігійного світобачення. Опера спадщина Дж. Верді, що характеризується образно-змістовним багатством, повною

мірою увібрала в себе й духовно-релігійні шукання свого часу, відзначеного оригінальною взаємодією між містеріально-ідеалістичним початком та творчою індивідуальністю романтичного митця. Значна кількість опер Дж. Верді являє собою за зовнішніми показниками світські музично-психологічні драми реалістичного спрямування. В той же час у більшості його творів присутні образно-змістовні елементи, що зближують їх з типологічними ознаками містерії. Серед таких – протистояння добра і зла, жертовність, мотиви спокутування, духовного катарсичного преображення позитивних героїв, наявність релігійних персонажів, «біблійний історизм» тощо. В ранній період творчості Дж. Верді звертання до такого роду тем стимулювалося також апелюванням до біблійних першоджерел. В зрілій оперній спадщині композитора духовна спрямованість оперного оповідання доповнюється домінантною роллю теми Кохання, що в межах романтичного мистецтва набуває сакрально-містеріального «звучання».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Берлізова І. Еволюція образу Джильди в опері Дж. Верді «Ріголетто»: від інтонаційної простоти до духовної глибини. *Fine Art and Culture Studies*. 2025. Вип. 2. С. 10-16.
2. Бурцев М. В. Християнські образи в оперній творчості європейських композиторів XIX століття. *Аспекти історичного музикознавства*. 2023. Вип. XXX. С. 69-86.
3. Варварцев М. Між музикою і політикою: опери Верді і Україна (XIX ст.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки*. 2015. Вип. 24. С. 109-125.
4. Вербецька-Шокот І. Деякі тенденції розвитку реквієму XIX сторіччя та їх вплив на Requiem Джузеппе Верді. *Вісник ХДАДМ*. 2011. № 5. С. 161-164.
5. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. 320 с.
6. Епоха Рісорджіменто в історії та культурі Італії = L'eta del Risorgimento nella storia e nella cultura italiana: колект. монографія / [Варварцев М. М. та ін.]; за заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Маріуполь: МДУ, 2018. 271 с.
7. Єфіменко А. Верді, католицька церква і сучасні рецепції опери «Дон Карлос». *Українська музика*. 2014. Число 1. С. 58-72.
8. Закрасняна Ж. Розвиток вокальної майстерності співака (на прикладі творів Джузеппе Верді). *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 2. С. 101-104.

9. Іванова І. Л., Куколь Г. В., Черкашина М. Р. Історія опери: Західна Європа XVII–XIX століття: навчальний посібник / За ред. М. Р. Черкашиної. Київ: Заповіт, 1998. 384 с.

10. Історія культури Італії: навчальний посібник / Ю. С. Сабаш, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко – 2-е вид. виправ. та доп. Київ: Ліра–К, 2021. 228 с.

11. Маклюк Д. М. Концепції баритонових партій опер Дж. Верді: традиції та сучасний контекст. *Культура України. Серія: Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 54. С. 160–171.

12. Муравська О. В. Містеріальні настанови музичного театру Європи Нового часу. *Contemporary Ukrainian Musicology in the Context of Culture: Value Interactions: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. С. 87–109.

13. Муравська О. В. Німецька траурна погребальна музика лютеранської традиції як феномен європейської культури XVII – XX століть: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – Музичне мистецтво / Одеська державна музична академія імені А. В. Нежданової. Одеса, 2004. 16 с.

14. Пахльовська О. «Вірте і переможете!»: доба Рісорджіменто і творчість Алессандро Мандзоні. *Епоха Рісорджіменто в історії та культурі Італії = L'età del Risorgimento nella storia e nella cultura italiana: колект. монографія / [Варварцев М. М. та ін.]; за заг. ред. проф. Ю. С. Сабаш*. Маріуполь: МДУ, 2018. С. 109–139.

15. Рощенко О. Г. «Отелло» Дж. Верді – А. Бойто як гра у шахи. *Аспекти історичного музикознавства*. 2022. Вип. 29. С. 68–90.

16. Сабаш Ю. Рісорджіменто: гуманізм національно-визвольного демократичного руху. *Епоха Рісорджіменто в історії та культурі Італії = L'età del Risorgimento nella storia e nella cultura italiana: колект. монографія / [Варварцев М. М. та ін.]; за заг. ред. проф. Ю. С. Сабаш*. Маріуполь: МДУ, 2018. С. 4–30.

17. Татарнікова А. А. Алілуйна парадигма європейської культури і музики (від готики до сучасності): монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 344 с.

18. Туркевич В. Опера «Набукко» Джузеппе Верді як кульмінація Рісорджіменто першої половини XIX століття. Київ: «АС», 1993. 16 с.

19. Цебрій І. В. Філософія Рісорджіменто в творчості Джузеппе Верді. *Філософські обрії*. 2016. Вип. 36. С. 153–160.

20. Adetu Edith Georgiana. Hermeneutics of Religious Symbolism in the Opera *Giovanna d'Arco – Giuseppe Verdi*. *International Journal of Music and Performing Arts*. 2020. Vol. 8. No. 2. Pp. 5–11.

21. Budden J. *The Operas of Verdi*. Volume 1: From Oberto to Rigoletto. Clarendon Press, 1992. 538 p.

22. Budden J. *The Operas of Verdi*. Volume 2: From il Trovatore to La Forza del destino. Clarendon Press, 1992. 542 p.

23. Budden J. *The Operas of Verdi*. Volume 3: From Don Carlos to Falstaff. Clarendon Press, 1992. 550 p.

24. Conrad P. Verdi and / or Wagner: Two Men, Two Worlds, Two Centuries. Thames and Hudson, 2011. 577 p.
25. Gossett Ph. Giuseppe Verdi and the Italian Risorgimento. *Studia Musicologica*. 2011. № 52 (1-4). Pp. 241-257.
26. Kimbell D.R.B. Verdi in the Age of Italian Romanticism. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 720 p.
27. Martin G. W. Aspects of Verdi. New York: Dodd, Mead, 1988. 304 p.
28. Noske F. Ritual scenes in Verdi's operas. *Music & Letters*. 1973. Vol. 5 (4). P. 415–439.
29. Rosen D. Verdi: Requiem. Cambridge University Press, 2010. 155 p.
30. Schweikert Uwe. Quattro pezzi sacri. *Verdi Handbuch*. Kassel: Vdengreiter Stuttgart und Weimar: Metzler 2001. S. 504-508.
31. The Cambridge Verdi Encyclopedia / edited by Roberta Montemorra Marvin. Cambridge University Press, 2014. 614 p.
32. Walker F. The Man Verdi. University of Chicago Press, 2016. 544 p.

REFERENCES

1. Berlizova, I. (2025). The evolution of the image of Gilda in G. Verdi's opera "Rigoletto": from intonational simplicity to spiritual depth. *Fine Art and Culture Studies*. 2, 10-16 [in Ukrainian].
2. Burtsev, M. V. (2023). Christian images in the operatic works of European composers of the 19th century. *Aspekty istorichnoho muzykoznavstva*. XXX, 69-86 [in Ukrainian].
3. Varvartsev, M. (2015). Between music and politics: Verdi's operas and Ukraine (19th century). *Mizhnarodni zv'yazky Ukrayiny: naukovi poshuky*. 24, 109-125 [in Ukrainian].
4. Verbets'ka-Shokot, I. (2011). Some trends in the development of the 19th century requiem and their influence on Giuseppe Verdi's Requiem. *Visnyk KHDADM*. 5, 161-164 [in Ukrainian].
5. Hnyd', B. P. (1997). History of vocal art. Kyiv: NMAU im. P. I. Chaykovs'koho [in Ukrainian].
6. The Risorgimento Era in Italian History and Culture = L'eta del Risorgimento nella storia e nella cultura italiana: collective monograph (2018). Mariupol': MDU [in Ukrainian].
7. Yefimenko, A. (2014). Verdi, the Catholic Church and modern receptions of the opera "Don Carlos". *Ukrayins'ka muzyka*. 1, 58-72 [in Ukrainian].
8. Zakrasnyana, ZH. (2020). Development of the singer's vocal skills (using the example of works by Giuseppe Verdi). *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 2, 101-104 [in Ukrainian].
9. Ivanova, I. L., Kukol', H. V., Cherkashyna, M. R. (1998). History of Opera: Western Europe 17th–19th Centuries: Textbook / Edited by M. R. Cherkashina]. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].
10. History of Italian culture: a textbook / Yu. S. Sabadash, Yu. M. Nikolchenko, S. P. Pakhomenko – 2nd ed. corrected and supplemented (2021). Kyiv: Lira–K [in Ukrainian].

11. Maklyuk, D. M. (2016). Concepts of baritone parts in G. Verdi's operas: traditions and modern context. *Kul'tura Ukrayiny. Seriya: Mystetstvoznavstvo*. 54, 160-171 [in Ukrainian].

12. Muravs'ka, O. V. (2025). Mysterious guidelines of the musical theater of modern Europe. *Contemporary Ukrainian Musicology in the Context of Culture: Value Interactions: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing [in Ukrainian].

13. Muravs'ka, O. V. (2004). German funeral music of the Lutheran tradition as a phenomenon of European culture of the 17th – 20th centuries. Extended abstract of candidat's thesis. Odesa: Odes'ka derzhavna muzychna akademiya imeni A. V. Nezhdanovoyi [in Ukrainian].

14. Pakhl'ovs'ka, O. (2018). "Believe and you will conquer!": the Risorgimento era and the work of Alessandro Manzoni. *Epokha Risordzhimento v istoriyi ta kul'turi Italiyi = L'eta del Risorgimento nella storia e nella cultura italiana: kolekt. monohrafiya / [Varvartsev M. M. ta in.]; za zah. red. prof. YU. S. Sabadash. Mariupol': MDU* [in Ukrainian].

15. Roshchenko, O. H. (2022). "Othello" by G. Verdi – A. Boito as a game of chess. *Aspekty istorychnoho muzykoznavstva*. 29, 68-90 [in Ukrainian].

16. Sabadash, YU. (2018). Risorgimento: the humanism of the national liberation democratic movement. *Epokha Risordzhimento v istoriyi ta kul'turi Italiyi = L'eta del Risorgimento nella storia e nella cultura italiana: kolekt. monohrafiya / [Varvartsev M. M. ta in.]; za zah. red. prof. YU. S. Sabadash. Mariupol': MDU* [in Ukrainian].

17. Tatarnikova, A. A. (2020). The Alleluian Paradigm of European Culture and Music (from Gothic to Modernity): *Monograph*. Odesa: Astroprint [in Ukrainian].

18. Turkevych, V. (1993). Giuseppe Verdi's opera "Nabucco" as the culmination of the Risorgimento of the first half of the 19th century. Kyiv: «AS» [in Ukrainian].

19. Tsebriy, I. V. (2016). The philosophy of the Risorgimento in the work of Giuseppe Verdi. *Filosof's'ki obriyi*. 36, 153-160 [in Ukrainian].

20. Adetu Edith Georgiana (2020). Hermeneutics of Religious Symbolism in the Opera *Giovanna d'Arco – Giuseppe Verdi*. *International Journal of Music and Performing Arts*. 8, 2, 5-11 [in English].

21. Budden, J. (1992). *The Operas of Verdi. Volume 1: From Oberto to Rigoletto*. Clarendon Press [in English].

22. Budden, J. (1992). *The Operas of Verdi. Volume 2: From il Trovatore to La Forza del destino*. Clarendon Press [in English].

23. Budden, J. (1992). *The Operas of Verdi. Volume 3: From Don Carlos to Falstaff*. Clarendon Press [in English].

24. Conrad, P. (2011). *Verdi and / or Wagner: Two Men, Two Worlds, Two Centuries*. Thames and Hudson [in English].

25. Gossett, Ph. (2011). Giuseppe Verdi and the Italian Risorgimento. *Studia Musicologica*. 52 (1-4), 241-257 [in English].

26. Kimbell, D.R.B. (1981). *Verdi in the Age of Italian Romanticism*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

27. Martin, G. W. (1988). *Aspects of Verdi*. New York: Dodd, Mead [in English].

28. Noske, F. (1973). Ritual scenes in Verdi's operas. *Music & Letters*. 5 (4), 415–439 [in English].

29. Rosen, D (2010). *Verdi: Requiem*. Cambridge University Press [in English].

30. Schweikert, Uwe (2001). *Quattro pezzi sacri. Verdi Handbuch*. Kassel: Вдrenreiter Stuttgart und Weimar: Metzler [in German].

31. *The Cambridge Verdi Encyclopedia* (2014) / edited by Roberta Montemorra Marvin. Cambridge University Press [in English].

32. Walker, F. (2016). *The Man Verdi*. University of Chicago Press [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 08.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026